

Raport de activitate 1 ianuarie – 30 noiembrie 2020

PN-III-P1-1.1-TE2016-0968

Literatura și cultura idiș în contextul multicultural bucovinean. Cristalizarea și dinamica unei identități culturale

Francisca SOLOMON

În ultima etapă a proiectului membrii echipei s-au concentrat în mare parte asupra continuării activității de documentare și îndeosebi asupra pregătirii unui volum colectiv în care autorii au prezentat rezultatele cercetării obținute în cadrul proiectului. A rezultat un număr de nouă studii care au fost publicate în volumul intitulat *Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt* (autori: Francisca Solomon, Ana-Maria Pălimariu, Cristina Spinei, Iulia Petrin; Iași / Konstanz: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași / Hartung-Gorre Verlag, 2020, 236 p.), fiind punctate și analizate aspecte care țin de sfera culturală evreiască și de expresie idiș din Bucovina. Pornind de la momente definitorii și figuri centrale, lucrarea pune în prim-plan această constelație culturală în contextul multiculturalității, multietnicității și multiconfesionalității Bucovinei, cu continuitățile și discontinuitățile sale. În centrul analizei se află studierea perioadei cuprinsă între anii 1918-1945, aceasta reprezentând cadrul temporal în care poate fi documentată o veritabilă efervescență culturală de expresie idiș. Volumul reunește studii despre cristalizarea atât a literaturii și a presei de limbă idiș, cât și a spectrului cultural idișist (rolul unor asociații, personalități ale vieții politice, religioase și culturale, artiști și creatori populari în promovarea și difuzarea limbii și culturii idiș).

Activitatea de cercetare și de documentare în bibliotecile și arhivele din țară și din străinătate a fost prejudiciată de restricțiile instituite în contextul epidemiologic din acest an, astfel că membrii echipei nu au putut efectua o serie de stagii de cercetare și de documentare conform planului de realizare inițial, accesul la unele materiale importante și necesare pentru îndeplinirea tuturor obiectivelor, fiind grav afectat. Din aceste considerente, planul de realizare a proiectului a suferit ajustări, unele direcții de cercetare neputând fi aprofundate. De asemenea, diseminarea rezultatelor cercetării în cadrul unor manifestări științifice la care membrii echipei au fost invitați nu s-a putut realiza conform planificării, majoritatea conferințelor și colocviilor fiind anulate sau reprogramate pentru anul 2021 și 2022.

În cadrul unor întâlniri de lucru (organizate în februarie, martie, iulie și septembrie a.c.) au fost discutate următoarele aspecte: structura volumului, abordări metodologice propuse,

dificultățile întâmpinate în desfășurarea proiectului, găsirea unor soluții pentru a preîntâmpina neîndeplinirea obiectivelor proiectului. În urma consultării cu toți membrii echipei au fost reevaluate segmentele tematice pe care fiecare membru al echipei de cercetare și-a propus să le cerceteze și să le analizeze în cadrul proiectului, în noul context epidemiologic.

În acest sens, Francisca Solomon a aprofundat în decursul acestui an subiecte precum statutul limbii idiș în context habsburgic și posthabsburgic; presa idiș (îndeosebi presa umoristico-satirică); Nathan Birnbaum și Conferința de lingvistică de la Cernăuți din anul 1908 – prezentarea evenimentului în presa vremii (presa de limbă germană și idiș din Bucovina, pornind de la analiza unor periodice precum *Czernowitzer Allgemeine Zeitung* (1903-1940), *Czernowitzer Tagblatt* (1935-1938), *Ostjüdische Zeitung* (1919-1937), *Tshernovitser bleter* (1929-1937), *Czernowitzer Morgenblatt* (1903-1940) ș.a. În a doua parte a anului 2020, Francisca Solomon a cercetat și documentat biografia și activitatea unor artiști populari precum Șimșon Ferșt, Leibu Levin, Bruno Schrager și Yehuda Eren-Ehrenkranz, analizând rolul jucat de aceștia la cultivarea și promovarea limbii și culturii idiș, rezultatele cercetării fiind publicate în volumul colectiv al proiectului.

De asemenea, Francisca Solomon a lucrat la o serie de studii și de recenzii care au fost publicate sau sunt în curs de publicare în diverse reviste și volume din țară și din străinătate, tematica lor fiind în strânsă legătură cu problematica proiectului. Imaginea ștetlului bucovinean reflectată în literatura de expresie germană a constituit o constantă preocupare de cercetare. Pornind de la teoriile unor cercetători în domeniul culturologiei, precum Jacques Le Rider, Moritz Csáky și Homi Bhabha, Francisca Solomon a analizat romanul autorului Edgar Hilsenrath, construindu-și interpretarea în jurul ipotezei conform căreia spațiul central-european nu poate fi definit ca o constelație geografică sau politică omogenă și imuabilă. Este binecunoscut faptul că încă din timpurile cele mai străvechi acest spațiu se remarcă printr-o bogată eterogenitate etnică și confesională, marcată de un pluriculturalism în care diferențele nu au putut fi suprimate, în pofida restricțiilor de tot felul venite pe filiera puterii politice, acestea generând, în termenii lui Homi Bhabha, „un al treilea spațiu”, o structură eminentemente polifonică, o zonă a întrepătrunderilor, a contaminărilor reciproce și în același timp a negocierii. Reluând considerațiile lui Bhabha, remarcăm că în cristalizarea lor culturile nu sunt niciodată entități unitare, nici duale, reduse la *sine* sau la *celălalt*, producerea de sensuri are loc în afara granițelor culturale, într-un spațiu intermediar localizat între sistemele referențiale și antagonismele existente. În afară de considerente de ordin geo-politic care au conturat de-a lungul vremii harta central-europeană, putem releva de asemenea importanța percepției individuale asupra compoziției acestui spațiu, ea fiind una extrem de subiectivă,

coroborată cu seturi de valori și credințe diferite, cu diverse nivele de educație ori experiențe de viață, generând la nivel imaginar hărți cognitive, oglindind modul de gândire, simțire și înțelegere al celor care le creionează. De regulă, aceste hărți cognitive sunt reprezentări simplificate ale unei realități complexe, modelând spațiul prin proiectarea unor conținuturi bazate pe experiențe proprii.

Ana Maria PĂLIMARIU

În anul 2020, activitatea de documentare-cercetare s-a concretizat într-un stagiu la București, în perioada 9-16.02.2020, în cadrul Bibliotecii Academiei Române în vederea realizării articolelor ulterioare despre presa inter- și postbelică relevantă cu privire la cristalizarea, răspândirea și impactul culturii idiș, fenomen revelator, pentru o contextualizare corectă a fenomenului popularității marilor personalități de limbă idiș din Bucovina (istorică). Au fost consultate acele efective din presa de limbă germană care nu au fost încă digitalizate, precum *Vorwärts* (1912-1937).

În continuarea acestei documentări, nu au mai fost realizate deplasări pe fondul pandemiei de SARS COV2, dar activitatea de documentare a continuat în cadrul portalurilor digitale: Ziare și reviste istorice austriece online: ANNO - Austrian Newspapers Online Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften online: http://anno.onb.ac.at/alph_list.htm și a Forumului Digital pentru Europa Centrală și de Est: <https://www.difmoe.eu/d/>

În cadrul acestor portaluri au putut fi consultate următoarele ziare:

Bukowinaer Post (1893-1914) [Czernowitz]

Bukowiner Volksblatt (1908-1912) [Czernowitz]

Czernowitzer Tagblatt (1903-1920) [Czernowitz / Cernăuți]

Czernowitzer Allgemeine Zeitung (1903-1940) [Czernowitz / Cernăuți]

Czernowitzer Morgenblatt (1903-1940) [Czernowitz / Cernăuți]

Neue Freie Lehrer-Zeitung (1901-1912) [Czernowitz]

Neue Jüdische Rundschau (1926-1930) [Cernăuți]

Ostjüdische Zeitung (1919-1937) [Cernăuți]

Die Volkswehr (1909-1935) [Czernowitz / Cernăuți]

Das Volk (1910) [Czernowitz]

Die Wahrheit (1907-1914) [Czernowitz]

Cristina SPINEI

În ultima etapă a proiectului, când au fost consultate mai multe periodice tipărite în Bucovina între 1890 și 1940 – *Bukowinaer Post* (1893-1914), *Bukowinaer Volkszeitung* (1929-1937), *Czernowitzer Allgemeine Zeitung* (1903-1940), *Czernowitzer Film-Zeitung. Illustrierte*

Wochenschrift aller Film- und Kinofreunde (1928-1934), *Czernowitzer Morgenblatt* (1918-1940), *Vorwärts* (1912-1937), *Ostjüdische Zeitung* (1919-1937) – , Cristina Spinei s-a concentrat asupra investigării începuturilor feminismului conturate prin manifestările jurnalistice ale femeilor bucovinene din constelația evreiască și idiș, ce au constituit din punct de vedere cultural și social un pas important în scopul afirmării acestora. Pornind de la o realitate culturală unică pentru această parte a continentului, și anume însemnătatea presei de limbă germană din Bucovina – un factor formator cu pondere considerabilă în provincia austriacă, dar remanentă și după prăbușirea Monarhiei Habsburgice –, care evidențiază conexiunea specială a populației urbane locale cu zona culturală de limbă germană a Europei Centrale, a putut fi pus în centrul analizei un segment indisolubil al acestei configurații reprezentat de periodicele care promovau limba și cultura idiș.

Pornind așadar de la mult discutatul multiculturalism bucovinean fundamentat pe o eterogenitate lingvistică, etnică, religioasă și socială, atenția s-a concentrat asupra unui studiu de caz ilustrativ pentru acest peisaj și, în același timp, asupra unui deziderat al cercetării, și anume studierea enclavelor de emancipare generate de către și în jurul demersurilor mișcărilor femeilor din ‚câmpul cultural‘ idiș și evreiesc din Bucovina, dat fiind că ele au creat – iar apoi au extins – noi realități socio-culturale pentru femei, contribuind în special la cristalizarea unei sfere publice asociate gândirii feministe în capitala Cernăuți/ Czernowitz/ Chernivtsi.

Analiza s-a poziționat la intersecția a două unghiuri de abordare – pe de o parte manifestările mișcărilor femeilor bucovinene la nivelul discursurilor jurnalistice și publice, iar pe de cealaltă activitățile lor practice (înființare de asociații, filantropie, etc.) – pentru a putea arăta astfel modul în care acestea au proliferat demersuri, rezolute și convingătoare în conținut și formă, ce au reușit să se plaseze ferm față de poziționări ideologice congruente și diferențe ideologice, cât și să aibă în vedere linii de demarcare culturală și delimitări naționale. Astfel, a devenit evident că datorită dinamicii de democratizare și modernizare a activităților concrete ale femeilor, mișcările sociale determinate de acestea au câștigat de asemenea în importanță în ceea ce privește pledoaria implicită pentru o mobilizare tot mai mare în largi sectoare ale societății, și a putut fi expus modul în care contribuțiile lor au devenit un câmp de luptă pentru idei concurențiale ce urmăreau dobândirea de prestigiu social și recunoaștere cultural-artistică. Totodată, investigația a urmărit să demonstreze modul în care contribuțiile femeilor se alăturau unui spațiu public existent, calibrat pe un anume tip de liberalism austriac ce își propunea, nu în ultimul rând, obținerea unui anume influențe sociale. Analiza textelor a dezvăluit că departe de a fi periferice, aceste articole sunt esențiale pentru recunoașterea și acceptarea scriiturii feminine și a drepturilor femeilor.

În a doua parte a anului 2020, Cristina Spinei a analizat modul în care Itzik Manger repropoziționează o conștiință istorică modernă în *Cartea Raiului. Neasemuita descriere a vieții lui Smul Abe Abervo* prin racordarea de fragmente biblice la un tablou al năruirii lumii evreiești din Europa de Est. *Cartea Raiului* este publicată în 1939 (chiar înainte de declanșarea invaziei germane în Polonia, întreaga primă ediție fiind distrusă, doar câteva exemplare ajung în Statele Unite), și prezintă o redimensionare a paradisiului ca spațiu în mare parte idealizat unde se întâlnesc mai multe generații, autorul făcând ca gravitatea subiectului să fie înlocuită de propensiunea spre fantastic ori fabulos.

Stagiile de cercetare și documentare absolvite la Biblioteca Academiei Române din București (24 februarie – 8 martie 2020 și 20 – 27 septembrie 2020) au fost esențiale pentru completarea materialului bibliografic cu noi surse care au fost prelucrate în articolele publicate. Ca urmare a situației actuale și a perioadei de alertă instituite, diseminarea rezultatelor cercetării în cadrul unor manifestări științifice naționale și internaționale nu a mai fost posibilă, acestea fiind amânate pentru anul 2021, respectiv 2022.

Iulia PETRIN

În această etapă a proiectului, Iulia Petrin a continuat cercetările începute în anul anterior, care s-au concentrat în special asupra asociațiilor cernăuțene și a presei de limbă germană care au contribuit la diseminarea limbii și culturii idiș în spațiul cernăuțean în prima jumătate a secolului XX.

Astfel, în urma stagiului de cercetare din anul 2019 la Biblioteca Academiei Române din București, în care a fost consultat ziarul *Vorwärts* (anii 1921-1937), Iulia Petrin a adunat materiale relevante despre ziarul cernăuțean. S-a constatat în special accentul pus de acesta asupra importanței cunoașterii limbii idiș, dar și asupra numeroaselor evenimente literare și culturale, în care au participat personalități idiș importante pe plan local și nu numai. În luna martie a anului curent ar fi trebuit să aibă loc participarea la conferința „Pensée démocratique et conceptions socio-économiques pendant l’entredeux-guerres: importance et conséquences d’un débat sociétal majeur en Allemagne, en France, en Angleterre et en Europe centrale” din Metz, Franța, cu lucrarea „Jiddische Bildung und Kultur in der Czernowitzer sozialdemokratischen Zeitung *Vorwärts*” (română: Educația și cultura idiș în ziarul cernăuțean social-democrat *Vorwärts*). Evenimentul a fost anulat din cauza restricțiilor impuse de pandemia COVID-19.

În a treia etapă a derulării proiectului a fost planificată publicarea unui volum care să cuprindă o critică analitică a stadiului de cercetare actual. Pentru volumul „Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt“ au fost redactate trei

lucrări, care redau momente culturale importante din spațiul idiș bucovinean. Pentru realizarea acestui lucru au fost lecturate materialele adunate în urma stagiului de cercetare de la Biblioteca Academiei Române din București, dar și numeroasele materiale consultate în anul 2019 la Biblioteca Națională a Austriei, Biblioteca Universitară din Viena, Biblioteca de Stat din Bavaria și Biblioteca Institutului pentru cultura și istoria germanilor din sud-estul Europei al Universității Ludwig–Maximillian din München.

Primul articol are titlul „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“ – eine „Sammelstelle jüdischer Intellektuellen“ (română: „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“ – loc de adunare a intelectualilor evrei) și face referire la asociația cernăuțeană „Der Jüdische Schulverein für die Bukowina“, cunoscută și sub denumirea de „Jiddischer Schulverein“ (idiș: yidisher shulfarayn) și „Jüdischer Schulverein“. Asociația înființată în anul 1919 avea ca scop promovarea limbii de predare idiș și a culturii idiș, înființarea de școli evreiești și lupta împotriva asimilării. Pe lângă o activitate didactică intensă, asociația organiza anual tabere de vară pentru copii, conferințe și nenumărate evenimente culturale și literare, dar și piese de teatru. Având ca figură centrală pe poetul și fabulistul evreu din Basarabia Eliezer Steinberg, asociația a jucat un rol important în viața mai multor personalități cernăuțene cum ar fi Arthur Kolnik, Josef Burg, Izchak Singer sau Itzik Manger.

O altă temă abordată a fost presa de limbă germană din Cernăuți, și anume ziarul *Vorwärts*, organ al Partidului Social-Democrat. Lucrarea „Jiddische Bildung und Kultur in der Czernowitzer sozialdemokratischen Zeitung *Vorwärts*” se axează pe rolul jucat de ziar în promovarea limbii idiș în școlile cernăuțene, dar și a culturii idiș în orașul Cernăuți. Astfel, pe lângă teme de importanță locală, adresate în mare parte clasei muncitorești, ziarul informa cititorii și cu privire la debaterile locale referitoare la educația tinerilor evrei. În același timp, cititorii puteau găsi articole bine documentate despre operele unor scriitori idiș importanți și erau la curent cu evenimentele culturale ale capitalei bucovinene.

Al treilea text redactat pentru volumul „Jüdische / Jiddische Kultur in der Bukowina – Diskursive Fragmente einer untergegangenen Welt“ tratează viața și opera poetului Kubi Wohl, care a trăit în perioada 1911-1935. Deși Wohl provenea dintr-o familie înstărită, tinerețea lui a fost marcată de greutăți financiare, ceea ce a făcut ca Wohl să se regăsească în ideile și valorile promovate de socialism. Cu toate că primele sale încercări literare au fost în limba germană, poetul, inspirat de marii scriitori cernăuțeni de limbă idiș Itzik Manger și Elieser Steinberg, a optat ulterior pentru limba idiș, ceea ce a dus la o mai mare recunoaștere pe plan local. Poeziile sale abordau teme relevante pentru viața evreilor provenind din rândurile proletariatului, cum ar fi lipsa locurilor de muncă, foamea sau inegalitățile sociale

și au devenit în scurt timp foarte populare în rândul cercurilor muncitorești. În ciuda faptului că Wohl a activat puțin timp pe scena literară, el a avut o influență majoră asupra liricii proletare din România interbelică.

20.11.2020

Pentru conformitate
Director de proiect,
Lect. dr. Francisca Solomon